
JOHDANTO

Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori

Miksi tämä kirja nuorten rikollisuudesta?

Nuoruus ymmärretään usein kasvun ja kehityksen, toisinaan myös epävakauden ja kapinoinnin ajaksi. Siksi nuorten tekemiin rikoksiin suhtaudutaan eri tavoin. Niitä voidaan pitää nuoruuteen kuuluvana, ohimenevänä kehitysvaiheena. Niitä saatetaan jopa ihannoida karnevalistisina ja sankarillisina irtiotoina aikuisyhteiskunnan normistoista. Toisaalta rikosten tekeminen mielletään riskiksi niin nuorelle itselleen kuin muillekin. Rikoksiin syyllistynyt nuori on vaarassa joutua huonoon seuraan, syrjäytymis- ja rikoskierteeseen, jos asiaan ei puututa. Rikos näyttäytyy myös uhkana moraalille järjestykselle. Rikos on nähty sekä sairauden oireena että terveen nuoruuden normaalina ilmiönä.

Rikos herättää ihmisissä voimakkaita moraalitunteita, sitä voimakkaampia mitä vakavammasta teosta on kysymys. Kaikki rikosentekijät eivät kuitenkaan liene tässä suhteessa samalla viivalla: nuoren tekemä rikos näyttäytyy vakavampana kuin aikuisen tekemä, muuten samanlainen rikos. Eivätkä nuoretkaan ole tässä suhteessa yhtenäinen ryhmä, vaan muun muassa heidän sukupuolensa ja etninen taustansa vaikuttavat siihen, miten heidän tekemiinsä rikoksiin suhtaudutaan. Rikosten on perinteisesti nähty kuuluvan pikemminkin poikien ja miesten kuin tyttöjen ja naisten maailmaan. Siksi poikien tekemät rikokset voidaan helposti ohittaa toteamalla poikien olevan poikia, kun taas nykytyttöjen usein lisääntyneeksi oletettu rikollisuus herättää huolta paitsi tyttöjen omasta myös koko kansakunnan tulevaisuudesta: pelätään tyttöjen miehitymistä ja sitä, että he ovat hylkäämässä naisille perinteisesti kuuluneen vastuullisen hoivaroolin, yhden moraalisen järjestyksen tukipilarin. Samalla tavalla maahanmuuttajanuorten tekemät rikokset synnyttävät pelkoa yhteiskunnan perustavanlaatuisesta muutoksesta, jota ei kansallisvaltioiden rajojen aukenemisen jälkeen pidetä enää sellaisena tutuna ja turvallisena lintukotona kuin aiemmin.

Nuorisorikollisuus on siis tunteita herättävä ja siksi vaikea aihe. Tässä kirjassa aihepiiriä lähestytään empiirisen tutkimustiedon ja erilaisten tutkimuksellisten näkökulmien kautta. Nuorisorikollisuutta on tutkittu viime aikoina suhteellisen paljon Suomessa, mutta meiltä puuttuu tuore suomenkielinen tieteellinen perusteos, jossa erilaiset näkökulmat olisivat edustettuna¹. Tämä kirja koostuu empiiriseen tutkimukseen perustuvista artikkeleista, joissa hyödynnetään kriminologian teoreettisia keskusteluja. Artikkelikokoelman eri artikkeleita yhdistävänä piirteenä on tarkastella nuoria rikosten tekijöinä, joskin kysymys myös uhriksi joutumisesta ja sivustakatsomisesta on läsnä monissa artikkeleissa. Nuoruus ymmärretään osin nuorisorikollisuuden legaalisten ikärajojen määrittämänä ikävaiheena, mutta sitä tarkastellaan myös aikuisyhteiskunnan eri toimijoiden määrittelyjen kohteena sekä nuorten subjektiivisesti kokemana elämänvaiheena. Kirja ei anna yhtä vastausta, vaan tavoitteena on tarjota lukijalle erilaisia näkökulmia, jotka virittävät pohtimaan nuorten rikollisuuden piirteitä, kehitystä, syitä ja sitä vaikeaa kysymystä, miten siihen pitäisi puuttua.

Esittelemme tässä johdannossa kirjan luvut. Teemme myös lyhyen katsauksen suomalaisen yhteiskunnan viimeaikaisiin kehityssuuntiin, joilla on vaikutuksensa nuorisorikollisuuden kehitykseen, piirteisiin sekä siihen kohdistuviin ehkäisy- ja kontrollitoimenpiteisiin. Varsinaiset artikkelit voidaan jakaa kolmeen osaan teoksen alaotsikon mukaisesti. Luvut I ja II kuvailevat nuorten rikollisuuden *määrää*, piirteitä ja niissä tapahtuneita muutoksia. Tämän jälkeen, luvuissa III–VII, kirjoittajat tarkastelevat nuorten rikoskäyttäytymisen *syitä* huomioiden niin yksilökohtaiset kuin sosiaaliset ja kulttuurisetkin syyt. Kolmantena tarkastelukohteena on nuorten rikollisuuteen kohdistuva *kontrolli*. Lukujen VIII–XI kirjoittajat kuvaavat, miten yhteiskunta reagoi nuorten rikollisuuteen alkaen rikosentorjunnasta ja päätyen seuraamusjärjestelmän toimintaan.

Kehityksestä syihin

Kirjan aloittaa *Janne Kivivuori* tarkastelemalla nuorten rikollisuuden määrällistä kehitystä. Artikkelit vastaa kysymyksiin siitä, onko nuorten rikollisuus lisääntynyt ja jos on, niin missä rikoslajeissa? Miten poikien ja tyttöjen rikollisuus on kehittynyt viime vuosina? Artikkelissa hyödynnetään useita eri tieto-

¹ Aiempia, samaan aiheeseen liittyviä teoksia ovat mm. Inkeri Anttilan *Nuori Lainriikkoja* (1952) sekä Ahti Laitisen ja Marja-Liisa Nyholmin toimittama *Luvatun nuoruus* (1995).

lähteitä. Viralliset rikostilastot (poliisi- ja tuomioistuintilastot) syntyvät tehtyjen rikosten ja niihin kohdistuvan kontrollin monimutkaisen vuorovaikutuksen tuloksena. Suurin osa rikoksista ei tule viranomaisten tietoon ja jää tilastoitamatta. Siksi tarvitaan myös muita tietolähteitä nuorten rikollisuudesta, kuten kyselyjä nuorten itse ilmoittamasta rikollisuudesta ja uhriksi joutumisesta. Rikosten määrän kuvaaminen on siksi vääjäämättä myös kuvausta sosiaalisen kontrollin muutoksista yhteiskunnassa.

Kirjan toisessa luvussa *Martti Lehti* luo katsauksen nuorten tekemiin henkirikoksiin eli kuolemaan johtaneeseen väkivaltaan². Näiden tekojen määrä on vaihdellut vuosittain nollassa kymmeneen. Ne ovat kuitenkin rikoksista kaikkein vakavimpia, ja ilmaus, jonka mukaan yksikin rikos on liikaa, sopii niihin erityisen hyvin. Jo tästä syystä henkirikokset ansaitsevat oman lukunsa tässäkin teoksessa. Lisäksi suomalainen henkirikostaso on korkeampi kuin Länsi-Euroopassa yleensä ja varsinkin korkeampi kuin muissa Pohjoismaissa. Lehden luku sisältää kiinnostavan vertailun muihin maihin: nuorten osalta kuva ei ole yhtä synkkä kuin koko henkirikosilmiön osalta. Henkirikollisuus on myös siinä mielessä keskeinen rikoslaji, että se näkyy varsin paljon mediassa, erityisesti katujen rikosjulkisuudessa eli lööpeissä. Huomiota herättävät tapaukset synnyttävät helposti huolta ja vaatimuksia aikaisempaa tehokkaammista keinoista puuttua nuorten väkivaltarikollisuuteen.

Kolmannessa luvussa siirrytään kirjan toiseen päteemaan, eli rikosten tekemisen syihin. Tämän osan kirjoittajien näkökulmat ulottuvat yksilökohtaisista selityksistä sosiaalisen ympäristön rakenteellisiin ja kulttuurisiin piirteisiin. *Markus Jokela* selittää nuorten rikollisuutta ja laajemmin antisosiaalista käyttäytymistä perinnöllisillä tekijöillä, joiden vaikutus ilmenee moniulotteisessa vuorovaikutuksessa ympäristötekijöiden kanssa. Yksilön perimä voi persoonallisuuden piirteiden kautta lisätä rikosalttiutta rikollisuutta suosivissa olosuhteissa. Esimerkiksi se, että jengiin ajautunut nuori tekee rikoksia, ei johdu välttämättä vain ryhmän vaikutuksesta, vaan nuori on voinut omien taipumustensa ajamana hakeutua ympäristöön, joka edelleen vahvistaa hänen yksilökohtaista alttiuttaan norminrikkomuksiin.

Monet rikoksia paljon tekevästä ja kontrollijärjestelmän piiriin joutuneista (esimerkiksi vangit) ovat kokeneet lapsuudessaan kaltoin kohtelua, heitteille jättämistä ja suoranaista väkivaltaa. Kirjan neljännessä luvussa *Jaana Haapasalo* tarkastelee varhaisen kehitysympäristön vaikutuksia myöhempään elä-

² Rajausta kuolemaan johtaneeseen väkivaltaan tarkoittaa, että henkirikoksen yritykset ovat tarkastelun ulkopuolella.

mään. Hän viittaa varhaisella kehitysympäristöllä elämänvaiheisiin, jotka ulottuvat aina kohdusta lapsuuteen ja nuoruuteen. Hän pohtii traumaattisten kokemusten vaikutusta yksilöiden elämään omien tutkimustensa ja monipuolisen tieteellisen kirjallisuuden pohjalta – näkökulmanaan nuorten rikosten tekemisen selittäminen.

Sosiologiset/kriminologiset (nuoriso)rikollisuutta koskevat teoriat ja selitykset ovat puolestaan keskittyneet yhteiskunnan ja yhteisöjen rakenteellisiin piirteisiin. Kirjan viidennessä luvussa Kivivuori esittelee klassisina pidettyjä selityksiä: paine-, oppimis-, alakulttuuri- ja leimaamisteoriaa ja pohtii niiden empiiristä sovellettavuutta. Seuraavassa luvussa *Venla Salmi* ottaa tarkasteluun yhden uudemman kriminologiassa käytetyn selitysmallin; hän kuvaa sosiaalisen pääoman ja rikollisuuden välistä suhdetta. Hän viittaa sosiaalisella pääomalla sosiaalisesta ympäristöstä saatavaan apuun ja tukeen, kuten myös sosiaaliseen kontrolliin. Hänen näkemyksensä mukaan hyvin toimiva yhteisöllisyys muodostaa kiinnipitävän ympäristön, joka estää nuoria tekemästä rikoksia ja joutumasta rikolliselle uralle. Kirjan seitsemännessä luvussa *Päivi Honkatukia*, *Leo Nyqvist* ja *Tarja Pösö* kääntävät analyttisen katseen rikollisuuden kausaalista selittämisestä nuoriin itseensä ja heidän subjektiivisiin näkemyksiinsä tekemistään rikoksista. He pohtivat, miten tutkimuksessa ja nuoriin kohdistuvissa interventioissa voisi tavoittaa nuoret inhimillisinä toimijoina riippumatta siitä, että he ovat tehneet rikoksia tai muita moraalittomina pidettyjä tekoja.

Syistä torjuntaan ja rangaistuksiin

Kirjan kolmantena pääteemana on nuorisorikollisuuden kontrolli. Kahdeksannessa luvussa *Jukka Savolainen* tarkastelee rikosentorjuntaa kouluissa. Kouluissa tehtävä ennaltaehkäisevä työ on tärkeä osa tätä rikosentorjuntaa, mutta toimenpiteiden vaikuttavuutta mittaavia arviointitutkimuksia ei Suomessa ole juuri tehty. Savolainen korostaakin, että jos haluamme tietää hankkeiden vaikutuksista rikollisuuteen, joudumme käyttämään kokeellista tutkimusta. Sen ideana on verrata ryhmää, johon hanke on kohdistettu, ryhmään, johon hanketta ei ole kohdistettu. Koska tällaisia tutkimuksia ei Suomessa ole tehty, Savolainen kuvaa ulkomaisia tutkimuksia kahden meta-analyysin esittelyn avulla. Meta-analyysit ovat tutkimuksia, jotka kokoavat ja vetävät yhteen lukuisten yksittäisten arviointitutkimuksen tuloksia; ne pyrkivät ikään kuin ”näkemään metsän puilta”. Ulkomaisten kokeellisten tutkimusten perusteella nouseekin

esiin eräitä toimiviksi osoitettuja käytäntöjä ja periaatteita, kuten varhainen puuttuminen ja toimenpiteiden kohdistuminen yhteisötasolle yksilötason sijaan.

Kirjan yhdeksännessä luvussa *Timo Harrikari* pohtii lastensuojelun merkitystä rikollisuuden ehkäisyssä ja viranomaiskäsitelyssä. Tunnetun suomalaista kriminaalipolitiikkaa kuvaavan iskulauseen mukaan ”sosiaalipolitiikka on parasta kriminaalipolitiikkaa”. Suomessa rikosoikeusjärjestelmää pidetään viimesijaisena keinona; nuorten rikosten ennaltaehkäisy on nähty kuuluvan pääasiassa sosiaali- ja nuorisotyölle. Rikosoikeusjärjestelmän tehtävänä on pidetty ainoastaan rangaistuksen määräämistä, kun taas lastensuojelu huolehtii nuoren rikoksentekijän kuntouttavasta toiminnasta sekä rikosoikeusjärjestelmän sisällä (mm. ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen valvonta, vankiloissa tehtävä kuntouttava työ) että sen ulkopuolella (mm. lastensuojelu ja muu sosiaalityö). Lisäksi kaikki alle 15-vuotiaat rikoksentekijät kuuluvat lastensuojelujärjestelmän piiriin, sillä he eivät ole rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan. Tässä niin kutsutussa hyvinvointi- tai huoltomallissa rikoksia tehnyt nuori nähdään pikemminkin hoidon ja valvonnan tarpeessa olevaksi kuin rangaistavaksi, ja rikokset tulkitaan oireiksi muista ongelmista. Harrikari esittelee suomalaisen järjestelmän historiallisia taustoja ja esittää kriittisiä tulevaisuuden visioita.

Matti Marttunen kuvaa artikkelissaan nuorten rikosoikeudellisen kohtelun kehitystä Suomessa viimeisten 15 vuoden aikana. Hän osoittaa, että samaan aikaan kun puhutaan nuoriin kohdistuvan kontrollin kiristymisestä (esim. Törönen 2004), rikosoikeusjärjestelmän piirissä on kehitetty uusia rangaistusmuotoja, joiden toivotaan integroivan rikoksista tuomittuja nuoria yhteiskuntaan aikaisempaa paremmin. Tähän liittyy myös viime aikoina yleisesti hyväksytyksi tullut pyrkimys lähentää lastensuojelun ja rikosoikeuden näkökulmia viranomaisyhteistyön kautta (Nuotio 2004). Vaikka julkisessa keskustelussa on ollut esillä ”kurinpalautukseen” tähtäviä aloitteita, esimerkiksi rikosvastuun ikärajan alentaminen tai poistaminen, ei nuorisoriikosoikeuden kehitystä viime vuosina voi kuvata yksiulotteisesti ankaruus-lievyys -janalla.

Tarja Kuula, John Pitts ja Matti Marttunen vertaavat erilaisissa laitoksissa asuvien nuorten määriä Suomessa ja Isossa-Britanniassa. Kansainvälinen vertailu on haastava tehtävä – ei vähiten siksi, että järjestelmät poikkeavat toisistaan – mutta se voi paljastaa yllättäviä asioita. Kirjoittajat osoittavat, että vaikka suomalaisista vankiloista ei nuoria juuri löydy, muissa laitoksissa, kuten koulu-, perhe- ja lastenkodeissa, on enemmän nuoria. Usein he ovat näissä laitoksissa ainakin osaksi siitä syystä, että he ovat tehneet rikoksia. Kirjoittajat

kysyvät, eläkö suomalaisen lastensuojelun piirissä eräänlainen piilorikosoi-
keusjärjestelmä.

Kirja päättyy loppulukuun, jossa tehdään yhteenvetoa ja samalla avataan eräitä uusia teemoja. Jo tässä on kuitenkin syytä korostaa, että vaikka käsillä oleva teos on laaja-alainen, se ei tietenkään voi olla kattava tai täydellinen. Eräitä keskeisiä nuorisorikollisuuden teemoja on jouduttu jättämään pois tai vähälle käsittelylle. Tärkeistä lähestymistavoista jää pitkälti puuttumaan esimerkiksi nuorisotutkimuksen teoreettinen traditio, jossa nimenomaan nuoruuden käsitettä on problematisoitu ja tarkasteltu sosiaalis-historiallisesti vaihtelevana ilmiönä. Näissä tutkimuksissa nuorten omat näkökulmat ja ymmärrys toiminnastaan ovat keskiössä. Suuntaus on elänyt vahvana suomalaisessa nuorisotutkimuksessa (esim. Hermonen 2006; Suurpää & Hoikkala 2005; Hautaniemi 2004; Suutari 2001). Kriminologian piirissä sitä edustavat alakulttuuriteorioita soveltavat tutkimukset. Rikosten tekeminen nähdään tässä lähestymistavassa osana nuorten keskinäistä vuorovaikutusta, eli nuorisokulttuureja, kuten myös osana valta-, vasta- ja alakulttuurien välistä dynamiikkaa. Toinen tärkeä traditio, joka jää tässä kokoelmassa ansaitsemaansa vähemmälle huomiolle, on psykiatrinen ja terveystutkimuksellinen näkökulma. Sen piirissä on – vain yhden esimerkin mainitaksemme – mm. todettu nuorten rikosaktiivisuuden ja masennuksen selkeä korrelaatio (Ritakallio ym. 2005). Tulevaisuudessa kriminologian onkin syytä kehittää yhteyksiään sekä nuorisotutkimukselliseen lähestymistapaan että luonnontieteiden näkökulmaan (ks. luku XII).

Ongelma-alueista alkoholin käytön ja rikollisuuden yhteyttä on tässä teoksessa niin ikään sivuttu melko pinnallisesti, kuten myös nuorten huumausainerikollisuutta ja sen kontrollia. Maahanmuuttajanuorten erityiset ongelmat ja niiden yhteydet rikoskäyttäytymiseen, sekä toisaalta maahanmuuttajanuorten kohtelu seuraamusjärjestelmässä, ansaitsevat niin ikään huomiota. Aiheesta on tänä vuonna valmistunut tai valmistumassa parikin tutkimusta: Juhani Iivarin (2006) tutkimus sekä Päivi Honkatukian ja Leena Suurpään tutkimus, joka on osa eurooppalaista yhteishanketta *Inside the Outsiders*. Tulevaisuudessa tällaiseen teokseen tulisi myös liittää erillinen luku nuorista ja tietoyhteiskunnan uusista rikoslajeista: tietokonerikollisuudesta ja Internetiin liittyvästä tekijänoikeusrikollisuuden problematiikasta.³ Tarkastelun ulkopuolelle on jätetty myös viime aikoina kohua herättänyt kysymys poliittisen aktivismin ja rikollisten toimintamenetelmien suhteesta (ks. esim. Kalliala 2005; Hoikkala &

³ Kaikki luetellut, tästä teoksesta puuttuvat kysymykset ovat sellaisia, että niistä on tekeillä tällä hetkellä tutkimusta. Tietokonerikollisuudesta ks. myös luku XII tässä teoksessa.

Salasuo 2006). Näiden sinänsä tärkeiden erityiskysymysten asemesta huomio on keskitetty nuorten perinteisen massarikollisuuden – varastamisen, vahingontekojen ja väkivallan – ja sen kontrollin tutkimukseen.

Yhteiskunnallinen konteksti

Nuoret elävät ja jotkut heistä tekevät rikoksia aina tietyissä yhteiskunnallisissa olosuhteissa, mikä on otettava huomioon arvioitaessa nuorisirikollisuuden kehitystä, syitä ja siihen kohdistuvia toimenpiteitä. Viime vuosien aikana on tapahtunut muutoksia useilla elämäntiloilla. Sen vuoksi pohdimme seuraavassa lyhyesti suomalaisen yhteiskuntaelämän kehityspiirteiden yhteyttä nuorisirikollisuuteen.

Talouskehityksen kannalta 1990-luvun alun lama merkitsi vedenjakajaa. Työttömyys on jäänyt laman jälkeen korkealle tasolle, ja osa väestöstä kärsii yhä syvemmin erilaisista toimeentulo-, päihde- ja mielenterveysongelmista. Monet osoittimet viittaavat lasten ja nuorten elinolojen vaikeutumiseen. Lastensuojelun toimenpiteet, kuten huostaanotot, ovat lisääntyneet. Sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kasvanut viime vuosina muutaman prosentin vuosivauhdilla, ja suomalaisista alle 18-vuotiaista oli vuonna 2003 sijoitettuna joka sadas, eli kaikkiaan 14 704 lasta. (Lastensuojelu 2004). Perheiden hyvinvoinnilla on ilmeinen vaikutus nuorten rikosalttiuteen (ks. luvut IV ja V), joten näillä kehityssuunnilla olettaisi olevan rikollisuutta lisääviä vaikutuksia. Rikollisuuskehityksessä ei tosin voida nähdä yksiselitteisiä nousutrendejä vastaavana aikana – esimerkiksi väkivallassa oli vuosituhanteen vaihteessa nousuvaihe, joka näyttää aivan viime vuosina päättyneen. Viimeisen kymmenen vuoden aikana yhä suurempi osa nuorista on myös pidättynyt lainrikkomuksista. Toisaalta lasten tilastoitu väkivalta on lisääntynyt, samoin uhkailujen kokeminen (luku I). Nämä kaikki trendit voivat liittyä jollakin tavalla yhteiskunnan suuriin taloudellisiin kehityssuuntiin. Kriminologinen tutkimus ei kuitenkaan tue mitään yksinkertaista yhteyttä taloudellisen laman ja rikosten kokonaismäärän välillä: laman jotkut vaikutukset voivat lisätä rikollisuutta joissakin ryhmissä ja vähentää sitä toisissa ryhmissä. Lisäksi kontrollin tehostuminen ja tilaisuusrakenteen muutokset voivat vaikuttaa rikollisuutta vähentävästi, niin että yksilöiden käyttäytymiseen vaikuttavien riskitekijöiden mahdollinen lisääntyminen ei pääse ilmenemään lisääntyneenä rikollisuutena.

Lama merkitsi monille vedenjakajaa turvallisen menneisyyden ja epävarman tulevaisuuden välillä. Esimerkiksi työttömyys näyttää lisäävän pelkoa

joutua rikosten uhriksi riippumatta siitä, onko yksilö joutunut rikoksen uhriksi vai ei (Smolej & Kivivuori 2005). Taloudellinen epävarmuus ja turvattomuus voivat siis kanavoitua rikoksen peloksi tai saada ihmiset kokemaan sosiaalisen ympäristön aiempaa uhkaavampana. Tämä taas luo pohjaa vaatimuksille tehdä jotakin subjektiivisiin pelkoihin perustuvan asiantilan korjaamiseksi. Siten myös nuoriin rikosentekijöihin kohdistuvan kontrollin tehostuminen ja lisääntyneet vaatimukset rikosoikeudellistaa lasten kohtelua (ks. Harrikari tässä kirjassa) voivat osin selittyä yleisellä yhteiskunnallisella ja taloudellisella kehityksellä.

Talous ja syrjäytyminen eivät selitä rikollisuuden ja rikoskontrollin vaihtelua tyhjentävästi. Myös *kulttuurilla* voi olla täysin itsenäinen roolinsa. Tämä näkyy esimerkiksi väkivaltaviihteen voimakkaana lisääntymisenä ja rikosuutisoinnin räjähdysmäisenä kasvuna viimeisen neljännesvuosisadan aikana (Kivivuori ym. 2002; Kemppi & Kivivuori 2004). Rikosmedialla ja uutisoinnilla voi olla itsenäistä vaikutusta rikosten tekemiseen (Alvesalo & Santtila 2004; Kivivuori 2004), mutta vieläkin merkittävämpi niiden rooli lienee kontrolli- ja uhkakuvapolitiikan muotoutumisessa. Tiedetään, että rikosuutisoinnin seuraaminen vähentää sosiaalista pääomaa ja ihmisten luottamusta toisiinsa (Salmi ym. 2005). Rikosviihteen ja -uutisoinnin lisääntyminen voi viedä eteenpäin pelon kulttuuria ja herättää vaatimuksia kontrollin koventamisesta (Furedi 1998).

Kulttuurinen muutos on sekin, että nuorten suhtautuminen rikollisuuteen on muuttunut viimeisen kymmenen vuoden aikana entistä tuomitsevammaksi. Vielä kymmenen vuotta sitten nuoret olivat paljon valmiimpia näkemään rikollisuuden ”murrosikään” kuuluvana ”normaalina” kehitysvaiheena tai jopa muiden ongelmien ”viestimisenä” (ks. luku I). Nykyään nuoret hyväksyvät tällaisia kulttuurisia ymmärrystapoja selvästi vähemmän kuin aikaisemmin. Tämä kulttuurinen muutos voi selittää vaikkapa nuorten tekemien omaisuusrikosten vähenemistä (luku I). Samalla herää kysymys: *miksi* nuorten suhtautuminen lain ja muiden normien rikkomiseen on tullut kielteisemmäksi? Kriminologit ovat viitanneet mm. kilpailuyhteiskunnan syntyyn. Myös muut aikalaiskommentaattorit ovat havainneet nuoruuden muutoksen tässä suhteessa. Runoilija-opettaja Arno Kotro on todennut, nykykuoret ”kuulevat epävarmuuden ja pätkätöiden tositarioita, se ei voi olla vaikuttamatta ajatteluun” (Tuusvuori 2005). Jos taloudellisen pärjäämisen ajatellaan riippuvan yhä enemmän omista voimista ja omista suorituksista, pienikin tahra maineessa voidaan kokea uhkaksi omalle tulevaisuudelle. Rikosten tekeminen voi siten mielikuvissa liittyä aiempaa enemmän ”luusereihin”. Kovenevan kilpailuhengen yhteydestä

lisääntyvään lainkuuliaisuuteen kaivattaisiin – aikalaisdiagnoosien tueksi – empiiristä tutkimusta.

Samaan yhteiskunnalliseen kontekstiin liittyy myös asuinalueiden eriytyminen. Väkivallan uhriksi joutumisen riski näyttää olevan eriytyessä: köyhien riskit ovat lisääntyneet, varakkaiden vähentyneet. Tämä trendi ilmentää nuorten yhteiskunnallisen aseman ja paikan suhteellista heikentymistä viimeisen neljännesvuosisadan aikana (Kivivuori 2005c). Alempiin tulotasoihin kuuluvien suhteellinen nuorentuminen on eriyttänyt väkivaltariskejä kotitalouden tulojen mukaan.⁴ Taustalla voi myös olla asuinalueiden eriytyminen sen mukaan, kuinka varakkaita ihmisiä niillä asuu. Ainakin pääkaupunkiseudulla on havaittavissa tällaista asuinalueiden eriytymistä kotitalouksien varallisuuden mukaan (Kortteinen ym. 2001).

Yksi merkittävä yhteiskunnallinen muutos on Suomen muuttuminen maahanmuuttomaaksi viimeksi kuluneiden 15 vuoden aikana. Vaikka kansalaisuudeltaan ulkomaalaisten määrä on Suomessa tätä nykyä vain parisen prosenttia, heidän määränsä kasvu on ollut nopeinta koko Euroopassa. Valtaosa maahanmuuttajista asuu Etelä-Suomessa, ja varsin moni heistä on nuori. Siten suomalaisen yhteiskunnan *monikulttuuristuminen* koskettaa erityisesti nuoria; he joutuvat kohtaamaan monikulttuurisen arjen eri tavalla kuin aikuiset, mikä merkitsee paitsi erilaisia myönteisiä kohtaamisia ja uuden oppimista, myös konflikteja eri kulttuurista tulevien kanssa jokapäiväisessä elämässä (Harinen 2003). Varsinkin ulkoiselta olemukseltaan kantasuomalaisista poikkeavat – mutta myös venäläissyntyiset – maahanmuuttajat kohtaavat syrjintää, rasismia ja jopa väkivaltaa, mikä osoittaa, että heitä ei aina olla kovin valmiita hyväksymään suomalaisen yhteiskunnan täysvaltaisiksi jäseniksi (mm. Jasinskaja-Lahti ym. 2002). Myös maahanmuuttajanuorten rikollisuus on viime aikoina noussut julkisen huolen kohteeksi, mutta aihepiiriä on tutkittu toistaiseksi vähän (Künnapuu 2003). Monikulttuuristuminen on herättänyt huomaamaan, että rikollisuuden taustalla vaikuttavien tekijöiden moninaistuminen muokkaa myös väistämättä rikosten ehkäisyn ja kontrollin toimintakenttää ja edellytyksiä. On esimerkiksi kysytty, kykeneekö suomalainen kriminaalipolitiikka nykyisellään ottamaan riittävästi huomioon maahanmuuttajien erityisaseman ja -tarpeet (Kostiainen 2004).

Poliittisilla päätöksillä on siis roolinsa sekä nuorten rikollisuuden että sen kontrollin ymmärtämisessä. Tämä kanavoituu osin edellä jo mainittujen talou-

⁴ Tähän trendiin on voinut vaikuttaa suomalaiseen kulttuuriin kuuluva nuorten varhainen lähtö vanhempien kodista.

dellisten olojen ja perheissä vallitsevien olosuhteiden kautta, kun talous- ja perhepolitiikka vaikuttavat siihen, miten perheet jaksavat huolehtia lapsistaan ja valvoa heitä. Myös muut politiikan alueet vaikuttavat. Alkoholipolitiikalla on suorat kytkökset nuorten rikollisuuteen: jos alkoholin saatavuus helpottuu hinnan alentumisen vuoksi, nuorten humalajuominen voi lisääntyä, mikä lisää sekä rikosten tekemisen että niiden uhriksi joutumisen todennäköisyyttä. Eri-tyisesti nuorten väkivallasta varsin suuri osa tapahtuu alkoholin vaikutuksen alaisena (Kivivuori 2005b, 43–45). Kontrollipolitiikalla on itsestään selvä yhteys nuorten rikosten kontrolliin, mutta sillä voi olla vaikutusta myös nuorten rikollisuuteen: se voi vähentää rikollisuutta, jos esimerkiksi julkisten tilojen valvonta tehostuu. Se voi myös lisätä rikollisuutta, jos leimaamisvaikutukset johtavat nuorten rikosurien sementoitumiseen tai jos nuoriin (esimerkiksi jotakin tyyliisuuntaa edustaviin tai kaupungilla aikaansa viettäviin) aletaan suhtautua epäluotettavana ja epäilyttävänä ryhmänä, jota on valvottava ja pidettävä kurissa (esim. Törrönen 2004). Se voi johtaa myös molempiin, jos kontrolli vähentää massarikollisuutta, mutta luo samalla epäluottamuksen ilmapiiriä nuorten ja viranomaisten/aikuisyhteiskunnan välille sekä jämäyttää rikoksia tehneet nuoret rikosurille. Näitä kysymyksiä käsitellään konkreettisemmin kirjan kontrollipolitiikkaa ja seuraamuksia käsittelevissä luvuissa (ks. esim. luvut IX, X ja XII).

Edellä kuvatun kaltaiset prosessit voivat olla osin tahattomia. Edellä viitattiin esimerkiksi siihen, että lisääntyvä rikosuutisointi ja -viihde voivat lisätä pelkoja. Tämä ei tarkoita, että yksittäiset toimittajat haluaisivat tehdä yhteiskunnasta pelon kuivattaman autiomaan. Lukuisten toimijoiden yksittäiset päätökset (esittää väkivaltaa televisiossa tai tehdä rikosuutinen) summautuvat, minkä ei-aiottuna seurauksena voi olla pelon kulttuurin ja linnoitusyhteiskunnan nousu. Toinen esimerkki: keskiluokkainen perhe, joka muuttaa Itä-Helsingin kerrostalosta omakotitaloon Nurmijärvelle, ei tällä päätöksellään halua lisätä pelkoja tai rikollisuutta entisellä asuinalueellaan. Jos kuitenkin monet tekevät näin, lopputulos voi olla tämä. Kolmas esimerkki: ne, jotka keskeyttävät yksittäisen nuorisorikollisen rikossarjan ja saattavat hänet viralliskontrollin piiriin, eivät tällä toiminnallaan pyri leimaamaan tai sitomaan rikosentekijää rikosuralle, mutta prosessin lopputulos voi olla tämä. Yhteiskunnalliset ilmiöt toteutuvat usein yksilötoimijoiden päätösten ei-aiottuina ja tahattomina seurauksina. Tämä ei kuitenkaan välttämättä vapauta vastuusta pohtia oman toiminnan erilaisia seurauksia. Viranomaisten ja tiedostusvälineiden edustajien olisi syytä olla tietoisia myös ei-toivottujen seurausten mahdol-

lisuudesta – siinäkin tapauksessa, että he eivät syystä tai toisesta voi muuttaa omaa toimintaansa.

Yksilö- ja ympäristötekijöiden vaikutusten vaihtelu liittyy nuorten rikollisuuden ilmiönä yhteiskunnan ja kulttuurin suuriin kehityspiirteisiin ja megatrendeihin. Kun traditioiden yhteen sitoma yhteiskunta on murtunut ja murtumassa modernin yksilöllistyneen yhteiskunnan tieltä, ihmisten kohtaloihin vaikuttavat aikaisempaa enemmän heidän yksilökohtaiset halunsa, toiveensa, ominaisuutensa ja kykynsä. Tätä kehitystä on eri näkökulmista analysoitu elämänpolitiikan merkityksen kasvuna (Hoikkala 1998) ja yksilökohtaisten tekijöiden selitysosuuden historiallisena nousuna (Jokela 2005). Siksi rikollisuuden syiden ja seurausten tarkastelussa on perusteltua ottaa huomioon sekä yksilö- että yhteisötasoiset tekijät ja niiden vuorovaikutus.

Tavoitteena rajojen ylittäminen

Tämän kirjan kirjoittajien ja teemojen valintaa on ohjannut pyrkimys monipuolisuuteen, poikki- ja monitieteisyyteen. Olemme halunneet ylittää sellaisia traditioiden, tieteenalojen ja menetelmien jakoja, joiden varaan vastaavat kokoomateokset joskus tietoisestikin rakennetaan. Niinpä esimerkiksi rikollisuuden syitä tarkasteleva luku alkaa yksilökohtaisista tekijöistä ja etenee sosiaaliseen ympäristöön liittyviin ja lopulta kulttuurisiin tekijöihin sekä siihen, miksi nuoret itse kokevat tekevänsä rikoksia. Kokonaisuutena kirja sisältää sekä selittämiseen että ymmärtämiseen liittyviä lukuja, samoin sen kuvaamat tiedot nojaavat sekä määrälliseen että laadulliseen tutkimukseen.

Tutkimusalana kriminologia tarkastelee rikollisuutta ja siihen kohdistuvia reaktioita. Aiheen rajaus kohdeilmion mukaan merkitsee sitä, että kriminologia on suotuisa kenttä tieteenalarajojen ylittämiseen. Tämä on antanut meille mahdollisuuden pyrkiä pluralismiin ja moniäänisyyteen – olemme myös halunneet houkutella lukijoiden älyllistä uteliaisuutta. Eri näkökulmia määrittävät omat käsitteistöt ja perusoletukset. Niiden tulokset eivät kuitenkaan välttämättä ole erilaisia tai ristiriitaisia.

Teoksessaan *Akateemiset heimokulttuurit* Oili-Helena Ylijoki (1998) kuvaa, miten opiskelussa on keskeistä usein piilo-opetusohjelmalla toteutettava opiskelijoiden sosiaalistaminen tieteenalakulttuurien sääntöihin ja normeihin. Tällaiseen kasvatukseen voi jopa liittyä sen opettamista, että muiden tieteenalojen näkökulmat ja selitystavat ovat jollakin tavalla huonoja tai epäkelpoja. Tämän kirjan koostamista on ohjannut tietoinen pyrkimys purkaa tällaisia asenteita.

On tarkoituksellista ja harkittua, että rikollisuutta käsittelevässä kirjassa on puhetta käyttäytymisen molekyyleistä ja normien rikkomiseen liittyvästä kulttuurisesta karnevaalista, selittämisestä ja ymmärtämisestä, määrästä ja laadusta – kaikki sulassa sovussa.

Lähteet

- Alvesalo, Anne & Santtila, Pekka (2004) *Pahat pojat -elokuva ja rikollisuus*. Helsinki: Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 17.
- Anttila, Inkeri (1952) *Nuori lainrikkaja*. Porvoo: WSOY.
- Furedi, Frank (1998) *Culture of Fear. Risk-Taking and the Morality of Low Expectations*. London: Cassell.
- Harinen, Päivi (2003) toim. *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 38.
- Hautaniemi, Petri (2004) *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 41.
- Hermonen, Merja (2006) *Pimeä hehku. Saatananpalvonta ja satanismi 1990-luvun suomalaisessa nuorisokulttuurissa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 64. Helsinki: Loki-kirjat.
- Hoikkala, Tommi (1998) Traditioista vapaan valinnan illuusio. *Teoksessa* J. P. Roos & Tommi Hoikkala (toim.) *Elämänpolitiikka*. Tampere: Gaudeamus.
- Hoikkala, Tommi & Salasuo, Mikko (2006) Prekaariuoska? Portfoliosukupolvi, perustulo ja kansalaistoiminta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisusarja.
- Iivari, Juhani (2006) *Tuomittu maahanmuuttaja*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskusten julkaisuja 154.
- Kemppi, Sari & Kivivuori, Janne (2004) *Rikosuutisoinnin määrä Yleisradion television pääuutislähetyksessä 1985–2003*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimus tiedonantoja 63.
- Jasinskaja-Lahti, I. & Liebkind, K. & Vesala, T. (2002) *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokela, Markus (2005) Geenit jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. *Sociologia* 42(1), s. 4–18.
- Kalliala, Mari (2005) *Politiikkaa toisaalla. Poliittinen liike ja laiton toiminta*. Helsinki: Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 23.
- Kivivuori, Janne (2004) Rikosuutisoinnin seuraamisen yhteys nuorten rikoskäyttäytymiseen. *Tiedotustutkimus* 27(4–5), s. 72–92.
- Kivivuori, Janne (2005b) Nuoret rikosten tekijöinä, uhreina ja kontrollin kohteina 1995–2004. *Teoksessa* Janne Kivivuori & Venla Salmi: *Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2004. Teemana sosiaalinen pääoma*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 214.
- Kivivuori, Janne (2005c) Väkivallan uhriksi joutuminen eri tuloryhmissä. *Teoksessa* Reino Sirén & Päivi Honkatukia (toim.) *Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuoksia 1980–2003 kansallisista uhritutkimuksista*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 216.
- Kivivuori, Janne & Kemppi, Sari & Smolej, Mirka (2002) *Etusivujen väkivalta. Väki­valta iltapäivälehtien etusivuilla, todellisuudessa ja ihmisten peloissa 1980–2000*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 196.

- Kortteinen, Matti & Tuominen, Martti & Vaattovaara, Mari (2001) Helsingin sosiaalimaantieteellinen rakenne ja pahoinpitelyrikollisuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 66(4), s. 318–327.
- Kostiainen, Riikka (2004) Etnisiin vähemmistöihin huomiota kriminaalipolitiikassa. Vähemmistövaltuutettu Mikko Puumalaisen haastattelu. *Haaste* 4/2004.
- Künnapuu, Krista (2003) Sosiaalinen kompetenssi, maahanmuuttajat ja rikollisuus. *Teoksessa* Harinen, Päivi (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 38.
- Laitinen, Ahti & Nyholm, Marja-Liisa (1995) toim. *Luvaton nuoruus*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Lastensuojelu 2004* (2004) Tilastotiedote 14/2005, Stakes.
- Nuotio, Kimmo (2004) Nuorisoriikosoikeus? *Lakimies* 102(3), s. 466–478.
- Ritakallio, Minna & Kaltiala-Heino, Riittakerttu & Kivivuori, Janne & Rimpelä, Matti (2005) Brief Report: Delinquent behaviour and depression in middle adolescence: a Finnish community sample. *Journal of Adolescence* 28, s. 155–159.
- Salmi, Venla & Smolej, Mirka & Kivivuori, Janne (2005) Crime Victimization, Exposure to Crime News and Social Trust among Adolescents. Artikkelikäsi-kirjoitus, referee-menettelyssä.
- Savolainen, Jukka (2003) Onko uusperheiden tytöillä muita suurempi riski joutua seksuaalisen väkivallan kohteeksi? *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 4/2004, s. 310–323.
- Smolej, Mirka & Kivivuori, Janne (2005) Rikosmedian yhteys väkivallan pelkoon. *Teoksessa* Reino Sirén & Päivi Honkatukia (toim.) *Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980–2003 kansallisista uhritutkimuksista*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 216.
- Suurpää, Leena & Hoikkala, Tommi (2005) toim. *Masculinities and Violence in Youth Cultures*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 53.
- Suutari, Minna (2004) toim. *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 20.
- Tuusvuori, Arja (2005) Ammatti, johon ei ajauduta. *Yliopisto* 52(11), s. 52–52.
- Törrönen, Jukka (2004) *Valvontaa ja vastuuta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ylijoki, Oili-Helena (1998) *Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisaatio*. Tampere: Vastapaino.